

LBRIS

We know
books

Pe coperta I: *Compoziție digitală* de Ștefan Arteni
Pe coperta IV: Petru Ursache, fotografie de Antoaneta Olteanu

PETRU URSACHE

ETHNORUMOSUL

sau
CAZUL MĂRIE

Ediție revăzută de autor

© Editura EIKON
Cluj-Napoca, str. Mecanicilor nr. 48
Redacția: tel 0364-117252; 0728-084801; 0728-084802
e-mail: edituraeikon@yahoo.com
Difuzare: tel/fax 0364-117246; 0728-084803
e-mail: eikondifuzare@yahoo.com
web: www.edituraeikon.ro

Editura Eikon este acreditată de
Consiliul Național al Cercetării Științifice din România (CNCS)

Descrierea CIP este disponibilă la Biblioteca Națională a României

ISBN 978-606-711-039-5

Editori: Valentin AJDER
Vasile George DÂNCU

E I K O N

Cluj-Napoca, 2014

Nu rezultă că viața estetică a satului se reduce la ambiental. Frumosul cunoaște o asemenea întindere, o asemenea diversitate de aspecte, încât poate fi tratat într-o manieră nu departe de **ipostazul** său din creația savantă. E aceeași problematică în altă gamă, în altă cheie. Se poate vorbi de o **teorie a frumosului**, cu tot ce decurge de aici din perspectivă speculativă: cadru conceptual, corelație cu alte tipuri valorice, de graniță ori subsumate; **originea frumosului și a frumuseții**, fie sub raportul unor ficțiuni mitice, fie sub acela al observației concrete; sau **întruparea frumosului** în diferite forme sensibile ale artei. Din păcate, nu există, deocamdată, o cercetare cuprinzătoare, monografică asupra acestei categorii estetice, care să aibă ca materie primă creația orală, așa cum s-au scris tomuri nenumărate pe terenul culturii savante. Este adevărat, mai fiecare scriitor de seamă a lăsat un articol – două în acest sens. Cu ani în urmă, asemenea materiale au fost adunate într-un volum antologic, **Frumosul românesc**, publicat de Rodica Șerb și Ioan Șerb (Editura Eminescu, 1977). Dar să se observe că puține aparțin esteticii propriu-zise. Majoritatea vizează expresia poetică, forma lingvistică, aspecte ale versificației, etc.

În ce mă privește, am introdus în **Prolegomene la o estetică a folclorului** (Cartea Românească, 1980) și în **Etnoestetica** (Institutul European. Iași. 1998), un capitol destul de întins pe care l-am consacrat categoriilor și în cadrul căruia **frumosul** ocupă un loc central. Problema va putea fi reluată ori stopată, după cum va decurge cursul științei. Numai știința care acționează ca o bursă de interese generale sau particulare impune prioritatea unei teme sau a alteia. În **Cazul Mărie**, cartea de față, m-a preocupat apariția frumuseții, pe care am socotit-o un **dar**. În direcția aceasta m-au îndreptat izvoarele documentare. Nu mă pot mândri cu vreo „contribuție” în domeniu, pentru că lucrurile se văd de la distanță. Firește, ele ar trebui dezvoltate, adunate, pentru a căpăta formă rotundă și pentru a reprezenta un punct de referință. Nutresc speranța că-mi vor urma forțe sporite și că ele vor duce la capăt ceea ce eu abia am început.

Petru Ursache

Capitolul I

NAȘTEREA AFRODITEI

Frumusețea este un dar al apei; în acest sens pledează marile mitologii ale lumii. La greci, Afrodita, zeița frumuseții, s-a născut, după o celebră legendă, din spuma apelor mării, învigorată de sperma Zeului. Credința aparține arhaității mitice, prin urmare unei epoci mult mai vechi față de generația înțelepților și a filosofilor, începând cu pytagoreicii, continuând cu Democrit și oprindu-se la Platon. Aceștia, în schimb, au fundamentat celebra teorie a elementelor, potrivit căreia întreaga existență se plămădește din combinarea, în diferite proporții, a germenilor de *apă*, *foc*, *pământ* și *aer*. Apa nu lipsește, dovadă că speculația mitică și meditațiile filosofilor continuă, deocamdată, să fie unitare. Totuși, conceptul de *apă* se diferențiază sensibil de la Hesiod la Platon, cel din *Timaios*. La primul, semnifică temeiul, suflul genezic și matern. La celălalt, este vorba de „semințe” ale apei (nu de lichidul luat *grosso modo*), de închipuiri geometrize, de arhetipuri. Varietatea formelor existente în cosmos (de la piatră la plantă și de la aceasta la vietate) este determinată de varietatea proporțiilor de „semințe” de *apă*, *de foc*, *de pământ* ori de *aer*, amestecate între ele. Focul este cel mai mobil și „iute” dintre toate elementele. El se află într-o proporție mai mare în om, ființă mobilă, caracterizată prin acte de voință și gândire; în plantă predomină apa și aerul. De aceea apa este transparentă în asemănare cu aerul, dar mai ales „curgătoare”. Frumusețea, în accepțiunea vechilor greci, și-a păstrat atributele apei, prin

aceea că se manifestă ca moliciune, instabilitate, chiar ușurătate. Dar cum *apa caută focul, și frumusețea*, ca moliciune, caută opusul ei, adică virilul. De aici interesanta asociere, freudiană am spune, pe care antichitatea homeriană a întrezărit-o sub formă de legendă, în uniunea contradictorie dintre Afrodita și Marte.

Nu trebuie să vedem o opoziție de fond, ci de stil, între Hesiod și Platon. Dacă ultimul își întemeiază concepția cosmologică pe „seminte” și arhetipuri geometrizzate (focul este triumfi ascuțit, de aici vioiciunea și puterea de penetrare; pământul se înfățișează în idealitatea lui metafizică sub forma pătratului, de unde statismul lui), înseamnă că se întoarce tot la apa primordială și genezică, alăturându-se, în cele din urmă, înaintașului său care a scris *Teogonia*. În sens hesiodic vorbea Mircea Eliade când afirma că apa tuturor începuturilor este încărcată de latențe și constituie premisa vieții, a întrupării formelor: „Apele simbolizează totalitatea universală a virtuților: ele sunt *fons et origo*...”¹. Formele care se nasc din apă nu rezultă ca urmare a unui proces de *devenire*, treptat și dialectic; ele apar spontan și misterios, ascultând de o voință suprafirească. Nu avansăm foarte mult în cunoaștere dacă ne mărginim la enunțul „Afrodita s-a ivit din spuma mării”, pentru că reducem actul mitic și sacru la anecdotică. Trebuie să ajungem la esențe, așadar să abordăm mentalul care a instituționalizat credința despre frumusețe. Nu avem date în legătură cu gândirea contemporanului lui Hesiod, greul de rând. Dar putem muta unghiul de observație asupra Vechiului Testament, ca un reper posibil. În *Cartea Facerii* (cap. I, versetele 1-31), Dumnezeu, Iahve, încheie fiecare act genezic din cele șase zile cu mulțumirea de sine că „este bine”. Iar la sfârșitul zidirii: „Și a privit Dumnezeu toate câte a făcut și iată erau bune foarte. Și a fost seară și a fost dimineață: ziua a șasea”. Specialiștii în

¹ Mircea Eliade, *Sacrul și profanul*. Traducere din limba franceză de Rodica Chira. București, Humanitas, 1992, p. 120

filologie clasică și în arheologie biblică, pornind îndeosebi de la Vulgata, au dat de înțeles că expresia divină „este bine” (sau „erau bune foarte”) poate fi echivalată cu „este frumos”. Fapt sigur: Dumnezeu își contemplă opera la sfârșit, ceea ce presupune uniunea binelui cu frumosul. Se poate ivi o obiecție, avându-se în vedere materiile genezice diferite, chemate, totuși, să confirme una și aceeași realitate: în Biblie acționează Logosul, în *Teogonia* lui Hesiod acționează *apa*. Nu-i nici o contradicție aici. Scenariul mitic a rămas același. În Biblie, în al doilea verset, citim: „întuneric era deasupra adâncului și Duhul lui Dumnezeu se purta deasupra apelor”. Iată și primul vers al *Teogoniei*: „Haos a fost la-nceput...”. Să mai adăugăm că, și într-o parte și în alta, creația se săvârșește progresiv și pe fragmente de timp mitic: „întâi” se desprinde lumina de întuneric, uscatul de ape, apar luminătorii, etc. Potrivit Bibliei, frumosul era dispersat în așa fel, încât să cuprindă întreaga zidire. La Hesiod, Afrodita reprezintă un eveniment mitic particular și simbolizează frumusețea. Ea nu se găsește peste tot, ca la evrei, ci întrupată într-o ființă divină, despărțită de zidire, de lucruri și de oameni. Poate de aceea grecii au ajuns repede la o concepție proprie despre frumusețe, în sens teoretic și livresc; vechitestamentarilor rămânându-le la îndemână înțelesul comunitar și sacru, ca emanație a Logosului divin.

În dialogul *Timaios* al lui Platon, apa nu este o apariție de sine stătătoare. Afrodita, născută din ape, se retrage din lume, aflându-și locul printre zei. La ea se visează. Cum am mai spus, cititorul lui *Timaios* își reprezintă nașterea Afroditei (de data aceasta ca frumusețe în sine) nu direct din ape, ci pe calea mediată a combinării elementelor primordiale: cele tari și încete au în combinație majoritară elementul pământ; cele agere au la bază focul; cele moi, apa; imponderabilele își au temeiul în elementul aer. Peste tot dictează legea armoniei și a proporției: „focul, apa, pământul și aerul aveau într-adevăr urme ale propriei lor naturi, dar erau toate în starea în care e de

așteptat să se afle orice lucru din care zeul lipsește”.¹ Frumusețea cunoaște un nou înțeles odată cu *Timaios*, fără a se desprinde complet de tradiție. Dacă „zeul lipsește”, ea se constituie ca o realitate în sine prin combinarea de elemente în proporție variabilă: apă, foc, pământ, aer (la asiatici se adaugă și spiritul). Din perspectiva acestora, grecii au valorificat categoriile de ordine (focul = triunghi, pământul = pătrat, etc.), de măsură și de armonie. Frumusețea se afirmă ca o mărime geometrică, formală și abstractă, identificabilă, la oameni, în lucruri și în arte. În acest punct, grecii se aseamănă cu evreii; există, totuși, o deosebire: zeul continuă să lipsească, întrucât Afrodita, cea născută din apele primordiale, se dorește a fi mereu visată. Nostalgia paradisiacă sau întoarcerea la origini a fost totdeauna obsesia fără leac a omenirii. Să nu ne mirăm că Platon nu a formulat o definiție a frumosului în *Hippias Major*. Visul nu se lasă ușor constrâns în concepte.

1. Tradiția clasică

În epoca hesiodică și mitologică, apa este singura răspunzătoare de nașterea frumuseții. Nu cunoaștem „cauza” lui Eros, primul și cel mai mare dintre zei, căruia i se supuneau toți olimpienii. Dacă este să-i dăm crezare lui Hesiod:

„Haos a fost la început, pământul cu largele-i coapse,
Casă temeinică dat-a nemuritorilor care
Au stăpânire pe culmea Olimpului plin de troiene.
Tartarul întunecat, sub pământul cu drumuri întinse.
Eros apoi, printre zeii nemuritori, cel mai gingaș/.../.
Mândră fecioară se-ncheagă din spuma dusă de ape.
Ea a plutit mai întâi spre țărâmul cel sfânt al Citerei,
Iar de acolo plecat-a spre Ciprul cuprins între ape.

¹ Platon, *Timaios*, Opere, VII. București, Editura Științifică, 1993, p. 168

Unde-și așează lăcașul răsar rădăcinile vieții,
Sub ai ei pași, și-i numită de oameni și zei Afrodita”¹

Să reținem că în acest pasaj apar două ficțiuni în legătură cu același mit al frumuseții: prima îl vizează pe Eros ca divinitate unificatoare a binomului cosmic cer-pământ. El este înzestrat cu energie misterioasă, provenită probabil tot de la apa atotnăscătoare, ajutând lucrurilor și ființelor să se apropie între ele după afinități. El îndeplinește funcția Logosului: „Haos a fost la-nceput”. Însă intervenția sa aduce ordine și armonie, cu alte cuvinte haosul se cosmicizează. Se știe, cuvântul *cosmos* este un sinonim al frumuseții. A doua ficțiune se referă la Afrodita ca formă vizualizată a frumuseții (s-a și născut din apă în chip evident, ca orice formă; nu învăluit, subtil, asemenea lui Eros), dar și antropomorfizată. Tocmai de aceea i s-a rezervat un loc în Olimp, printre ceilalți zei antropomorfizați. În schimb, Eros, după ce și-a îndeplinit funcția de transformare a haosului în cosmos, s-a adăpostit în mister, împreună cu celelalte elemente primordiale și genezice. Noaptea, Cerul, Apa, Pământul, Aurora. Tot în mister s-au ascuns și corespondenții lui Eros din alte mitologii, anume Kama la indieni, Amor la italici, Dorul la urmașii geto-dacilor. Așadar, apa primordială este încărcată de latențe, *fons et origo*, nu și creatoare de ordine, de cosmicitate. Ea apelează la o forță virilă” (în cazul grecesc, la Eros), care îndeamnă la uniune, armonizează, elimină disparitatea.

Apa este divinizată ca născătoare de forme, iar acestea, la rândul lor, au valoare morală: „este bine”. Așa cum Dumnezeu reprezintă, după Sf. Dionisie Pseudo-Areopagitul, deopotrivă cauza binelui și a frumosului, atribute estetico-morale, apa divinizată și purtătoare de latențe benefice face să se ivească Afrodita. De aici cele două norme distincte ale existenței

¹ Hesiod, *Teogonia*, Traducere, studiu introductiv și note de Dumitru Burtea. București, Editura „Univers”, 1973, p. 28

frumuseții, pe care le găsim în toate mitologiile de mare tradiție:

a) *Frumusețea ca dar*. Orice divinitate primordială și întemeietoare își asumă răspunderea actelor genezice. De aceea se întrupează în atribute estetico-morale (Dionisie Pseudo-Areopagitul), izvorâte din prea plinul existenței sale sau își prelungește ființa împrumutând propriul chip și propria asemănare ființelor tutelate. Sub acest impuls genezic și moral s-a născut Afrodita și așa trebuie înțeleasă propoziția de la început, „frumusețea este un dar al apei”; după caz, al focului. De altfel, toate artele, meseriile și ocupațiile au origini divine și, ca daruri, au pornit de sus în jos. Este o idee cunoscută și general acceptată de etnologi și de mitografi, prezentă în dicționare sau în tratatele de specialitate: „Bucătăria, medicina, vânătoria, pescuitul, ceramica, țesutul, sculptura în lemn, agricultura, artele în bronz și în fier, scrierea, acestea au în comun faptul că originile lor sunt supranaturale și mitice. Ființe divine, adesea muritori dotați cu puteri magice le-au adus umanității ca binefaceri. Istoria acestor arte – maniera în care ne-au parvenit – este fără îndoială una dintre principalele teme ale mitologiei mondiale”.¹

Concepția relatată despre *dar* aduce un element nou față de teoria prea rigid deterministă și sociologizantă dezvoltată de Marcel Mauss în cunoscuta sa lucrare *Eseu despre dar*. Citim: „Care este regula de drept și de interes care, în societățile trecute sau arhaice, face ca darul primit să fie înapoiat în mod obligatoriu? Ce forță există în obiectul pe care îl oferim, forță care îl determină pe cel ce primește să întoarcă darul la rândul său? Iată probleme de care ne vom apropia în mod special, amintind în același timp și altele. Sperăm ca, printr-un număr destul de mare de exemple, să dăm un răspuns la această problemă precisă și să arătăm în ce direcție se poate angaja un

¹ Detlef I. Lauf, *L'univers fantastique des mythes*. Presse de la connaissance, Paris, 1976, p. 121

adevărat studiu al problemelor corelate. Vom vedea, de asemenea, spre ce noi probleme suntem conduși: unele privind o formă permanentă a moralei contractuale, adică: modul în care dreptul real rămâne până în zilele noastre legat de dreptul individual; altele privind formele și concepțiile care au guvernat întotdeauna, cel puțin în parte, și chiar parțial, mai înlocuiesc încă noțiunea de interes individual.”¹ Marcel Mauss angajează discuția îndeosebi pe teren juridic și social, de aceea înțelesul acordat *darului* mi se pare oarecum limitat. El pornește de jos în sus, adică de la om la om (socio-juridic) și de la om la Dumnezeu (mito-juridic), ceea ce scoate la iveală o serie de probleme extrem de complicate, pe care autorul francez le rezolvă magistral. De altfel, a creat și școală în această direcție. O cercetare demnă de semnalat și apreciat în bibliografia românească o semnează Ofelia Văduva, *Pași spre sacru* (Editura Enciclopedică, 1996), cu o bună orientare în bibliografia străină, cu disocieri utile între *dar*, *sacrificiu*, *ofrandă*, cu incursiuni instructive și constructive în cultura noastră tradițională. În discuția ce urmează interesează direcția de sus în jos a darului.

b) *Frumusețea ca apariție*. Beneficiind de latențele originare și genezice, frumusețea se naște spontan și misterios (Afrodita). Ne fiind condiționată prin origine și prin nimic, nimeni nu va da un răspuns exact de unde vine, care este utilitatea ei, în ce măsură cuprinde oameni, lucruri, arte. Ea este și atât. „Vii din înalte ceruri sau ieși din adâncime,/ O, Frumusețe...”² Baudelaire, în acest vers celebru, o avea în vedere pe Afrodita ca amantă eternă a poezilor, a iubitorilor de frumos dintotdeauna. Desigur, un etnosociolog ar schimba datele problemei, s-ar implica în întrebare cu concepte pozitiviste și s-ar afla pe urmele unor răspunsuri concrete. Iată

¹ Marcel Mauss, *Eseu despre dar*. În românește de Silviu Lupescu. Studiu introductiv de Michel Bass. Iași, Institutul European, 1993, p. 38

² Charles Baudelaire, *Imn frumuseții*, în *Florile răului*. Ediție alcătuită de Geo Dumitrescu. București, Editura pentru Literatură Universală, 1967, p. 65

două dintre ele: dacă Afrodita se naște spontan și se arată în chip manifest, înseamnă că este o construcție fantasmatică izvorâtă din mintea nevrotată a oamenilor primitivi, creatori de mituri, sau expresie a delirului poetic. Chiar versul citat din Baudelaire confirmă o stare nevrotică. Apoi: dacă frumusețea este o plăsmuire subiectivă și irațională, ea iese din sfera darului, iar discuția trebuie mutată în altă parte.

Mitul apei susține un tip de frumusețe autonomă, „fără concept”, fapt posibil numai datorită caracterului dezinteresat al darului. Utilitarismul a apărut mai târziu, în epoca filosofilor, când frumusețea a fost raportată la aspecte fizice, matematice și analizabile. De la Pitagora la Platon și chiar mai încoace, s-au căutat intens modalități de integrare a formelor frumoase în judecăți clare și distincte. Fie că purtau denumiri matematice (*ordine, măsură*), fie convenționale (*symetria, decorum*), ele excelau prin teorie și didacticism: o formă este frumoasă dacă părțile se armonizează între ele; sau dacă părțile sunt armonizabile cu întregul în care sunt incluse. Afrodita ca *apariție* și *dar* este o frumusețe relevantă și spiritualizată, de aceea nu se supune gândirii canonizate. Aceasta este un tip de autonomie deplină, având corespondent doar în purismul profesat de Baudelaire.

2. Mitul apei

În oralitatea românească, imaginea frumuseții ca *dar* și *apariție* poate fi întâlnită în categorii specializate, în descântec (cu formele subsumate sau corelate, *farmecul, vraja*) și în colind. Sunt poezii rituale dintre cele mai intens cultivate, iar faptul e semnificativ pentru a ni se lămurii funcția magică și religioasă a frumuseții, cât și locul preponderent pe care îl ocupă în practica obișnuită. Descântecul și colindul au, totodată, calitatea de a conserva credințele mitologice. Această poezie

magică și religioasă oferă, în mare parte, baza documentară pentru reconstituirea unei mitologii autohtone, cu alte cuvinte, ne pune în contact direct cu cele mai autentice imagini ale tradiției îndepărtate. Vârsta lor, dacă este să ne raportăm la timpii mitici, se apropie și se aseamănă cu cea a Afroditei, cum vom vedea îndată. Există și alte categorii ale literaturii orale care pot fi invocate în privința vehiculării formelor frumoase, în spiritul unei conștiințe și ideologii comunitare. Ele vizează elemente disparate de portret ori de peisaj, introduse cu intenție stilistică în ordinea compoziției. Descântecul și colindele privesc, însă, aspecte mai largi și de fond, în legătură cu geneza, funcția și chipul frumuseții.

a) Ritualul închinării

Un interesant descântec pe tema genezei frumuseții, în spiritul lui Hesiod și al Afroditei, îl conține marea colecție a lui Artur Gorovei, *Descântecul românilor*. Prezentăm textul în întregime, întrucât după el vom orienta multe alte exemple de același fel:

„Duminică dimineața m-am sculat,
la fântână am alergat.
și acolo am văzut o corabie.
Dar în corabie ce era?
Era dragostea cu dragostele,
și frumusețea cu frumusețile,
ochioasa cu ochii,
sprâncenata cu sprâncenele,
genata cu genele,
albeața cu albețele,
roșata cu roșatele,
mintoasa cu mințile.
Dragostea mă îmbrăca,
frumusețile mă încingea.

Eu am cerut ochii și mi i-a dat,
am cerut mințile și mi le-a dat
am cerut roșata și mi-a dat-o,
am cerut albețele
și mi le-a încredințat mie.
Cum se alege soarele din toți nourii,
așa să fiu și eu aleasă de toți boierii
și de toate cucoanele,
de toți flăcăii
și de toate domnișoarele.
Cum îi apa dimineții
și busuiocul de drăgălaș,
asemenea să fiu și eu”.¹

Să reținem următoarele elemente caracteristice: fata aleargă la fântână, într-o duminică dimineața. În primele două versuri sunt fixate timpul și spațiul mitice, adică momentul și locul unde urmează să se producă transferul magic. Ele conțin șabloane pe care le găsim frecvent în majoritatea descântecelor și farmecelor. Le întâlnim uneori și ca îndreptar comportamental exprimat în mod manifest și didactic. Spre exemplu, tot dintr-o lucrare a lui Gorovei: „Înainte de răsăritul soarelui, fata care merge să se spele la un izvor, să se spele din partea din care răsare soarele și să zică: «După cum așteaptă oamenii să răsară soarele, așa să mă aștepte și să mă dorească pe mine flăcăii».”² Este un fragment de farmec în proză ce poate sta la baza unei compoziții de sine stătătoare. Spălatul ritualic trece drept un cod nelipsit în toate riturile (de familie ori calendaristice), la mesele comune, la aducerea darurilor, la împlinirea sacrificiilor. „Actantul participant la ritual, spune Constantin Eretescu, fie el activ (descântec), fie pasiv (colinde

plugușor, cântecul cununii, orații, cântece de zori, unele descântece) trebuie să treacă prin spălare rituală pentru a putea participa la desfășurarea actului ceremonial. Dimpotrivă, neîndeplinirea actului ritual al purificării atrage după sine eliminarea din ceremonie”.¹

Soarele colaborează cu apa ca în cosmogonie. Într-adevăr, pentru astrul ceresc este un „început” (și apa la rândul ei e curățată, pentru că noaptea i-a permis întoarcerea la origini, adică a readus-o la potențialul oceanului primordial), în sensul că se află pe punctul de a deschide cursul zilei. La rândul ei, apa ajută ființa să urmeze elementele (apa, focul-soare) într-un anume ritual socio-cosmic, deci să intre într-o nouă etapă de existență. Paralelismul situațional înlesnește transferul magic de tip imitativ: „așa cum”. A fost aleasă duminica, timp sacru și totodată suport moral și religios. De aici, de la fântână, loc predestinat „facilor”, fata pleacă fie la biserică, fie la horă, pentru a se mândri în fața lumii adunate cu frumusețile dobândite. Simbolul fântânii este acela al locului sacru, prin sinonimie cu oceanul cosmic de unde s-a născut și Afrodita. Astfel, fântâna se alimentează direct de la sursă pe cale mistică și-și întărește forțele magice. În cursul zilei își pierde puterile latente, se profanizează; și le recapătă după miezul nopții, când se refac tainic ritmurile cosmice, odată cu odihna soarelui adăpostit în spatele Muntelui mistic. „Timpul și spațiul, experiențe mitice, afirmă un autor modern, fac corp comun cu sentimentul realității care se manifestă în ele și prezintă astfel o anumită validitate ontologică. De aceea, în însăși măsura în care fiecare comportă această viziune a plenitudinii, ele nu s-ar putea constitui ca variabile independente una de cealaltă, ca

¹ Artur Gorovei, *Descântecele românilor*. Studiu de folclor. București, Imprimeria națională 1931, p. 316-317

² Artur Gorovei, *Credinți și superstiții*. București, Librăriile „Socec” și „Sfetea”, 1915, p. 107

¹ Constantin Eretescu, „Fața albă și-a spălat”. „Revista de Etnografie și Folclor”, 1974, nr. 1, p. 8

două axe de referință fără contaminare reciprocă. Regimul lor este unul de implicare constantă”.¹

Comunicarea spațio-temporală creează o dimensiune specifică a realului, și anume „timpul sărbătorii”, al Duminicii, care dă speranța de împlinire fiecărui individ din colectivitate. Superstiția citată din volumul lui Artur Gorovei reglementează comportamentul mental al grupului. Ea nu are sens derizoriu, cum se încerca să se creadă, ci unul plinar, destinat să asigure funcționarea unor mecanisme sociale. Spălătul ritualic se face după reguli stricte, relevă superstiția. Tudor Pamfile ne dă și el o informație utilă: „Un mănunchi mare de vrăji se fac la apa curgătoare, izvor sau fântână. O astfel de vrajă cuprinde două părți: întâia privește spălarea de urâciunile date de vrăjmași, prin urmare, spălarea de „fapt”, iar a doua parte privește înfrumusețarea chipului spălat”.²

Fata s-a dus la fântână să se spele ritualic pe față și să adreseze apei cuvinte pline de patetism și de iluzie, exact în momentul răsăritului de soare. Acolo are viziunea frumuseții, cum am văzut, și e pregătită s-o întâmpine: i se arată o corabie misterioasă, aducătoare de daruri minunate. Prezența corabiei lângă fântână (a sosit pe câmp, a zburat?) sau în fântână e greu de explicat. Dar în mit, sub forța sacrului, geografia fizică trebuie judecată după alte criterii: ea se schimbă, capătă dimensiuni fantasmatică. În mit, nu realitatea geografică se află pe primul plan, ci realitatea umană. Geografia naturală cedează geografiei mitice. În textul citat, realitatea umană dictează ca fata să cunoască un fenomen de metamorfoză. Ea experimentează o secvență dintr-un rit de trecere, potrivit intereselor sale imediate și în concordanță cu mentalul colectiv.

¹ Georges Gusdorf, *Mit și metafizică*. Introducere în filosofie. Traducere de Lizuca Popescu-Ciobanu și Adina Tihu. Timișoara, Editura Amarcord, 1996, p. 68

² Tudor Pamfile, *Vrăji de frumusețe și de „trecere”*. „Revista de Etnografie și folclor”, 1997, nr. 1-2, p. 61

„Realitatea geografică, susține Georges Gusdorf, nu există prin ea însăși, independent de realitatea umană. Noțiunea de univers, departe de a corespunde unui fel de joc al spiritului, acoperă un ansamblu de semnificații aproape vitale”.¹ Nu geografia concretă are semnificație, ci simbolismul mitic, faptul că vasul vine de departe. Ca mesager misterios și asociat al apei, îndeplinește o funcție benefică și se bucură de un statut privilegiat: aparține sacrului. Fata primește darurile enumerate în farmec: dragostea, frumusețea (roșata, albeata, genata), înțelepciunea, ușurința de a grăi ales. Cum mitologia noastră are un caracter misteric și difuz (Lucian Blaga), ocolind discret imaginile antropomorfizate, am putea ortografia roșata, albeata, genata cu majuscule. Ele par divinități ale apei. Fiecare „întrupează” o calitate (roșul pur, albul pur, în sens arhetipal) și configurează un portret ideal de frumusețe. Portretistica tradițională nu operează cu culori intermediare ori nuanțate. Ea preferă cromatismul fundamental, ca în *Miorița*, pentru că trăsăturile fizice și morale sunt arhetipuri și daruri ce nu se cuvine a fi alterate. Ele specifică noua condiție a individului. Fata s-a împodobit la fântână, ceea ce echivalează cu o renaștere; s-a dus apoi la biserică sau la horă, două centre ritualico-religioase, spre a fi confirmată în noua ei existență.

Plecarea fetei la fântână respectă un cod ritualic mai mult sau mai puțin elaborat, însă obligatoriu și devenit formulă introductivă șablonizată. Într-un descântec de dragoste din colecția lui Nicolae Păsculescu (*Literatura populară*, p. 113-114), formula introductivă capătă următorul aspect:

„Duminică dimineata mă sculaiu,
în revărsat de zori,
La glas de cântători,
Cu coșțele pline de flori.
Șiplecaiușimersai,

¹ Georges Gusdorf, lucr. cit, p. 50